

△

Pro Heyduka jako by ani časového úmoru nebylo! Nechť politické bouře burácejí, nechť pro nepřízeň časovou jiným veselost do dna vyschla a zpěvnost se udusila v hrdle bolem staženém, Heyduk je egoistou jako to ptáče v lesním úkrytu, pěje si a šveholí, jásá a někdy zlehýnka i ze snu zasténá — tam venku za lesem ať se děje cokoli. Heyduk užívá nejplnější měrou výsady, jaká je udělená básníkům; to, co stává se jiným lidem jen jednou nebo jen několikrát v životě, stává se jemu bez únavy: on je zamilován, on je opojen od rána do večera, po celý život. Zpívat a jen zpívat je jemu životní potřebou, jako trávě rosa, jako zemi jaro, u něho není v tom strojenosti a není nutkání —

*Willenlos thut Dichters Mund
Freud“ und Schmerz in Liedern kund!*

Zas ho vidíme zamilovaného. Má lásku novou, při níž má mnoho soupeřů, ale jen kdyby jich bylo ještě víc, jeho štěstím by to bylo! A kdyby byl veškerý český luh pln stejně zamilovaných pěvců a každý z nich kdyby napínal hrdlo své, on by pěl a pěl vždy hlasitěji, aby nad koncert se vždy ještě vznesl nadšený jeho hlas. Zamiloval se teď do Slovenska. Je ku podivu, jak málo měl posud předchůdců, totiž v písni Slovensko naše opěvující, ne v lásce. V lásce k Slovensku má i soupeřů i předchůdců dost, ale bylo s tím jako vůbec s písněmi o české vlasti: nebylo doby, kdy by se bylo mohlo o vlasti u nás zpívat dosti volně, a nevolné písní, písní se svázaným křídlem, s řetízkem na nohou se

* Vyšly v Kobrově Všeobecné knihovně co svazek VII.

z hrdla nechce. Heyduk je v tom zase „nečasový“, láska mu naplnila srdce, on tedy pěje. Vzdor tomu ale, že předmět jeho má silně politickou a časovou stránku svou, není přece lze naznačit tyto nové písně jeho za „politické“, on vsál předmět v poetickou duši svou, nadchnul se proň z nejčistších intencí a povznesl jej nad vřavu denní, prismatem svého nadšení rozložil vnikající ze zevnějška k němu paprsek v pestré, subjektivní barvy. A rovněž není lze říci, že jsou nové písně jeho snad tedy čistě subjektivní; ač všude vyznívá politická individualita Heydukova, poddal se předmětu svému přec tak plně, tak jej prodchnul a do něho se vžil, že písně tím nabývají rázu zas zcela objektivního. Cymbál a husle jsou nejlepším posavadním spisem Heydukovým.

Hned prvním akordem vyznává svou lásku. Je v tom jakási zbytečnost, která se jen poetům odpouští, praví-li z počátku:

*Nedivte se, se Slovenskem
že si pyšně vedu,
mátě ono hvězdy v očích,
ústa z medu.
Hlavu sice ze železa,
ale srdce zlaté — — — —*

Studoval krásu slovenského kraje, naslouchal tlukotu srdcí i kráse národních zpěvůnek, a písně jeho vlastní prýští pak z horského toho zátíší —

*kryly jsme se tajně v tom slovenském šeru,
jako ty myšlenky v božím desateru. —*

Chudá Slováč, ale z každého pohledu na ni rodí se píseň —

*Hle, to čarodějné
ptáče chudošaté,
vetchá křídélka,
ale písně zlaté.*

Ba celá Slováč je jediný chorus písni —

Na Slovensku, bože, jaká divná věc,
všecko písne zpívá: každý kaménec,
písne zpívá horstvo, bystřin perlotoč,
písne blýskají se v tůni skalních ok.

Písni je tu světlo, písni je tu vzduch,
písni je tu víra, písni je tu bůh,
písni jemné srdce, písni sladká řeč;
všecko písni, všecko — škoda že i meč! —

Vždyť je sama slovenčina tak sladká, tak milá —

Ach, ta slovenčina —
svatá řeč, to vím,
ta jazykem věru
není světovým,
jestli se však v nebi anděl
zpěvem bohu vděčí,
nesmí on mu jinak zpívat
než slovenskou řečí.

A krajina slovenská?

Aj, proč že by věru
překrásnou nebola,
když ji nebe denně
zlíbá kol dokola!

Kladem zde celou píseň „Na dobré planetě“, jednu z nejkrásnějších a nejdojemnějších písni lyrických, jaké známe vůbec:

Slovensko, milko má,
kdy tě zem počala?
„Když modrá obloha
zemičku objala.“

Slovensko, štěstí mé,
kdy jsi se zrodilo?
„Když zlaté sluníčko
po zemi chodilo.“

Slovensko, duško má,
kdože tě kolíbal?
„Stříbrný měsíček
čelko když políbal.“

Slovensko, srdce mé,
což se tobě zdálo?
„Že se hvězdičkami
nebe obsypalo.“

Slovensko, písni má,
čím tě napájeli?
„Tím mléčným jarčokem,
oblohu co dělí.“

Slovensko, dítě mé,
čímže jsou tě křtili?
„Perlami, co zrána
travičku pokryly.“

Slovensko, vílo má,
kdože byli hosté?
„To hejno kuřátek,
co při ránu roste.“

Slovensko, zlato mé,
co ti zavázali?
„Zpěvánky a lásku
do peřinky dali.“

Aj, do jaké křižmy
zavinuli tebe?

„Z vlny těch beránků,
co spásají nebe!“

A jakáže byla
povijanu stuha?
„Aj, byla překrásná
sedmibarvá duha.“

Jaj, moje Slovensko,
na krásu těch darů
po celičkém světě
není tobě páru.

Však jestlipak také
srdénko tvé poví,
kdo ti do koupelky
penízek dal nový?

Ach žádný, pražádný,
zapomněli na to,
ach, snad celý život
budu nebohato! —

Ale nešťastný je ten kraj slovenský, ubíjený, trýzněný
je jeho lid. Lid ten není sobě vědom síly své, snáší útisky
trpělivě —

Já přeubohá mizina,
ňadra tepe cizina,
a přec při každém tepu
jen kloním se a klepu.

Upřímný lid nedovede proti nástrahám klást zase nástrahy
— „bo Slovák ani při hudbě nezvyknul na faleš“. Spolehá
se jen na pomoc boží, svetce Svatopluka a svatého Janko,
však jednou pomohou! (Čti rozkošné básně: „Pěkné před-
sevzetí“, str. 88, a „Přímluvčí“, str. 141). Důrazně volá
k nim pěvec:

*Podtatranští sokolíci,
děti matky chudé,
nehovořte ustavičně:
„Nech bude, ak bude.“*

Neštěstí *celého* lidu má vždy něco nesmírně dojemného v sobě. „Již pohled na jednotlivého trpitele je pro lidumila zjevem truchlým — ale téměř zničující, srdce rozrývající je pohled na celý trpící lid. Jednotlivému trpiteli může ještě pomoci síla šťastnějších, kteří se outrpně kolem něho kupí, — ale kdo pomůže lidu o blaho a poklid oloupenému?“ táže se Zschokke. Neštěstí *cizího* lidu nadchnulo Byrona k nejvznešenějším zpěvům, jakž musí teprv býti, když se jedná o *krev z krve naší!* Také vskutku jsou nové básně Heydukovy, kde se povznášejí na čistou elegii, úchvatny. Uvádíme z celé bohaté zásoby jen jednu perlu, „*Pohronské vrby*“, str. 68. Avšak —

*čím dojemněj žalost zpívá,
tím strašněji pomsta vyje!*

a ta pomsta zavyje najisto, lid se vzchopí a dobude sobě zas svatá svá lidská práva! —

— — — — zpět se vrátí
i Slobodka i Slavuše.

Již „z té lomnické kazatelny Parom káže“, hrom mluví k lidu. Málokdy je stejně prostě, a přec zas stejně úchvatně naděje na spásu lidu vyslovena jako zde, v básni „*Pěkné kázání*“ (str. 267). — Maďaři ovšem od poety obdržují poctivý svůj díl. Hněv jeho je přímo suverénní, nevybírá slov, nemluví marně k lidskosti, kde jí beztoho není, nezná přetvářky a ohledů — není jich také třeba. S jedovatou ostrostí směje se těm nepřátelům Slovanův, kteří v ochořelém srdci svém neznají příkázání mimo: „Nebudeš mít

boha mimo mne — Maďara.“ Maďar se činí všemocným vládcem, neuprosným soudcem Slováků —:

*Takové súdaře
Slovákum ku zdaru
při zpěvu oběsit
dva z každého páru.
A kdyby! — ten huncút
sotvaže by kviknul,
neb již od kolísky (kolébky)
šibenici zvyknul! —*

Heyduk praví o nových svých písních na str. 12:

*Nebeřte však v ruce, vidět-li nás chcete,
ať pel s křidélek nám zlatý nesetřete!*

Kdo píše kritiku, nemůže arci přání takovému vyhovět. Proto se přece pel nesetře, kde skutečně jest, a je ho tu zlatého dost. Proto také pravíme přímo, že bez jakéhos unavení přec není možno Heydukovu knihu přečíst a zažít najednou. Příčiny jsou různé. Předně se rozepsal Heyduk příliš doširoka. Jako se mu leckterá píseň roztáhla až na délku mariánskou — jednotlivé z nich mají až 23 sloky! —, takž byla také zpěvná chuť sama příliš dlouhá, spustiv se jednou do zamilovaného předmětu, nemohl a nemohl se básník od něho ani odtrhnout. Značně míň by bylo bývalo nepoměrně víc. Čtyři sta stránek lyrických písní je na naši vybíračnou dobu trochu mnoho! Motivy se hojně opakují, a to je vždy povážlivé, žádná rytmická virtuosita, žádné sebevětší bohatství obrazných obrátů pak nepomůže, ano vyvolává únavu tím rozhodněji. Pro opakování to také nepochopujem, proč as básník písně své oddělil na osm skupin, — snad se mu samému jich zdálo již trochu mnoho, vnitřního závažnějšího důvodu alespoň zde není. Jediné podstatné rozdělení bylo by bývalo ve tři skupiny: písně opěvující slovenskou přírodu a slovenský lid, písně politické

— když již jiného názvu pro ten žánr není — a romance. Romance vtroušené náležejí k nejzdařilejším číslům celé sbírky a litujem, že jich není více — již před třemi lety, když jednotlivé z těch ohlasů slovenských v Lumíru se otiskovaly, upozornil pisatel tohoto soukromě básníka na okolnost tu. A další ještě únava pochází z těch vtroušených slovenských výrazů. Nemůžem být principiálně proti užívání a přibírání krásných výrazů slovenských do spisovné naší mluvy básnické, jeť slovenčina pro nás nevyčerpatelnou, milou studní, pravým zlatodolem. Básně Heydukovy nenabývají ale způsobem, jaký on v tom zvolil, dialektního onoho půvabu, jakým se skvějí na příklad německé básně Grothovy nebo Reuterovy. Heyduk jen jako by byl mnohdy chtěl stůj co stůj verše své „vyšperkovat“ něčím u nás neobyčejnějším, volil výrazy, jež jsou leckde i po Slovensku neznámy, ba volil často i slova nezvučná, za něž máme v spisovném jazyku lepších. Avšak kdyby ani toho nebylo, — pomyslem sobě lyrickou báseň, kterou musíme číst s „výsvětlivkami“, ano i se zvláštním „slovníkem“! A v proudu jediné sloky musíme třeba třikráte zastavit a probírat slovník, a pak se třeba ještě stane, že vzadu v slovníku je pravopis, třeba i mluvnický tvar jiný než napřed, ano že hledané slovo vůbec zapomenuto tam vřadit.

Arci to celkové ceně Heydukových básní neubírá mnoho. Cymbál a husle jsou nám sbírkou, v níž je mnoho a mnoho krásného, a to *původně* krásného. Je to pravé obohacení poetické literatury naší, a bylo by obohacením i literatur jiných.

NÁRODNÍ LISTY II. února 1876

Básně Adolfa Heyduka. (Nákladem Kobrovým.) — Dávno již nám nenapadla tak mimoděk, a přec tak přirozeně Meißnerova zlatá slova o poesii jako zde, při čtení těch básní Heydukových. Ano — „všechna poesie je hlubokou žalobou, je rozepnutí perutí orlů vězněných, strážný výkřik před svitáním ranním!“ Slovenskem, milým Slovenskem naším lomcuje onen lehýnký mráz, jakýž v letní přírodě předchází vždy k ránu, záchvěv běží krajem a lidem, první červánky nového dne jižjiž ožehují obzor, a v posvátném tom okamžiku znovuzrození, nejposvátnějším v životě národa každého, stojí tu pěvec, žal dlouhé noci prochvívá dojemně jeho lyrou, písně jeho bijí o rezovitou mříž a hlas jeho výstražný zaléhá k horám a dolinám. Střeste mdlobu, volá, vzchopte se ze svého strnutí, vzpomeňte sobě na přirozená, svatá svá práva a na povinnost věčnou udržeti život svůj! „Poznejte konečně, že jen samovraždou, jen samovolným ubitím národní zvláštnosti své můžete se ztratit z řady národů!“ A volání poetovo je déšť písní. — Ještě nikdy nerozpoutal se talent Heydukův tak široce a tak bohatě jako v této sbírce. Zde je s celou duší při předmětu voleném, je veskrz přirozený, proto také nanejvýš pravdivý. Víte, jak Geibel poetu líčí? Takým poetou se zde jeví Heyduk. S kouzelnou lyrou svou stojí vysoko na mrakovém trůně. Zrak jeho z celého Slovenska sbírá si zdobu svých písní. Hory mluví Paromovým hromem a zříceniny vrhají kamenné drobty své do jasných řek a v každém povstalém kruhu vodním je celý, uzavřený obraz výstražné minulosti. Potůčkové hrčí o samotách, bory šumí své zvěsti odvěké, kytičky překvětly v slova, jezera vypravují dumy své, ptáci jásají své hymny, celé Slovensko chvěje se a pěje,

„kol dokola líbáno sluncem“. Poeta vypravuje, co krásného vyčetl z očí slovenských dívek, naslouchá bušení jinošských srdcí, srdnatost vlívá v duše mužné a hromy metá na hlavy těch, kteří, svěřepí sobci, kradou národu ducha, vyžehují mu mozek, škubou jazyk a do rukou mu tisknou žebráckou hůl. Sbírka celá honosí se takou silou, že se nám zdá, teprv že rozkvětlo Heydukovo jaro. Nebudem se zde pouštět do rozboru, do možných vždy výtek, do některých formálních pochybností. I tam, kde se Heyduk opakuje, snaží se dát náhradu zvonivou formou a blýskavým obrazem. Není také rozboru vůči našemu čtenářstvu třeba. Mnohé z básní Cymbálu a huslí byly vytištěny v Lumíru a čtenáři naši znají cenu i původnost jejich. Máme čtenářstvo duševně čilé, literatury upřímně dbalé, knihu Heydukovu probéře a posoudí si vděčně samo.

J. N.

LUMÍR 20. února 1876. č. 6, 91

△

Ve všech časopisech čtem teď nekrology velké ženy té a všemi vane jakás úzkostlivost. Nevědí, co mají začít se ženským tím Proteem, jehož smrt hnula celým lidstvem a nad jehož mrtvolou celý národ pláče. Velebí ji co jednoho z největších spisovatelů, ale úzkostlivě naznačují mez, nad kterou se přec jen nepovznesla, a to pro „ženskost“ povahy své. Líčí ji co slabou a vrtkavou ženu, často si s nejčistším citem lásky jen lehkovážně zahrávající, a vidí v tom zas „mužný směr“ povahy její. Mluví o její geniálnosti co o vzácném nebeském daru, a zas praví s Meißnerem, že „bůh vtisknul na hlavu její nejtěžší, nejtrnitější korunu, jaká ženu tížiti může“, totiž právě tu její geniálnost. Chválí, haní, vypočítávají dlouhou řadu velkých její spisů, vypravují hned přitom řadu její zamilovaných pletek, řekněm skandálků, a ku konci dodají laciné: „Budoucnost sama ji posoudí — její chyby budou jí odpuštěny.“

Jako by žena jako Sandova potřebovala jakéhokoli odpuštění! Co spisovatelka je monumentálně velka — co chcem s titěrnými výtkami pro život její! Byl to největší člověk-žena, který se posud na poli literárním objevil, a díváme-li se naň ze stanoviska čistě lidského, porozumíme mu. Totiž pokud rozumíme vůbec té velké hádance, kterou *člověk* je, hádance to, k jejímuž vysvětlení přispívá sice každý jednotlivec, jež se nám ale rozřeší úplně as teprv s člověkem posledním — kdy už vlastně nějaké rozřešení ani praktické ceny víc míti nebude. A pokud rozumíme již nyní hádance nazvané *žena*. „Povaha žen je naší podobna, ale není s ní stejná; je jakýs základ v ní, ježž není lze popsat, není lze pojmenovat, jenž je ale činí bytostmi zcela zvláštními.“ Naše společenské poměry a náhledy tu povahu dosud dusí — Sandova byla z těch, které se dusit nenechají. Ovšem

nemůžem přiložit k ní měřítko u nás běžné, žádající, aby žena jen „rodila a se modlila“ a nic víc. Sandova stála tak vysoko, že o činech svých mluvila sama co nejupřímněji — soudem jiných pohrdala.

Nazývala se původně Aurora Dupinova, byla z bohatého domu. Provádala se za markýze Dudevanta a manželství to nebylo šťastné. Vypravují, že manžel její byl nízkého surového smyslu, že dbal jen koní a ohařů, ji, ženu svou, že i fackoval. Proto prý musila utéci od něho. Snad je to pravda, ale kdyby byl býval andělem, Sandova by dřív či později byla se přec od něho odtrhla. Duch Sandovy brzy prožil každý poměr a každou situaci, brzy vyžil a vysál celou hloubku té které povahy, ku které ho byl osud právě připoutal, a pak již potřeboval zas potravu novou a dovedl si ji také opatřit. Aurora vyžila veselé mládí, vyžila romantiku klášterní samoty (chtělať se sama jeptiškou stát), vyžila žaly a radosti zcela arci obyčejného svazku manželského, teď ji to pudilo dál. Snad byl muž vskutku surový, snad lpěl jen na její penězích (jichž jí pak nevydal — ano on přijímal od ní i nových), pravou příčinou byl přec asi jistý neuvědomělý pud v ní samé. Pozděj se pud ten objevil ještě častěji.

Syna nechala manželé, dceru vzala s sebou a šla do Paříže. Z počátku živila se nuzně prací knihařskou, lepením krabic atd. Pak přišla do redakce Figara a zde se s ní stalo, na co posud nebyla pomyslila, stala se spisovatelkou. U spojení se Jules Sandeauem napsala román *Rose et Blanche* a od té doby, až po smrt její, vlastně až po prosinec 1875, kdy v *Revue des deux mondes* objevila se poslední novelka *La tour de Percemont*, vycházely z péra jejího spisy, z nichž mnohé jsou ceny věčné, všechny ale pozoruhodny. Ženu v nich vidíme ve všech.

První úspěch měla mistrným románem *Indiana*, v němž popsala manželství nešťastné — *svého manžela*. Tou cestou kráčela pak dál. Její život ji spojoval s nejrůznějšími, vždy ale vynikajícími muži, a mužové ti jsou hlavními hrdiny její románů, popisovala je. Potřebovala, jak už řečeno, změnu, a proto bylo těch popsaných mužů to-

lik. „Na muži *vůbec* jí tak nezáleželo jako na muži vznešeného ducha, a bylo v tom cosi démonického, že náklonnost její trvala jen, pokud milovanému muži nevysála veškerou zvláštnost jeho ducha a nevyličila ho ve spisech svých, dle spisovatelské individuálnosti své.“ Proto proudy, jež Francií duševně lomcovaly, vzrušovaly ji jeden skoro po druhém, stála vždy nadšeně při myšlence nové — ne kvůli praporu, nýbrž kvůli praporečníku. A proto řekla o ní Girardinova, že málokdy byl spisovatel tak málo samostatný jako George Sand. Vždy jen popisovala muže, který ji právě zajímal. Nejdřív popsala svého manžela, pak Jules Sandeaua, pak geniálního opilce Alfreda de Musset (*Les lettres d'un voyageur, Jacques, Elle et lui*), pak Michala Bourgesa (*Le compagnon du tour de France*), pak Chopina (*Consuelo*) a Liszta, pak Lamennaisa (*Lettres à Marcie*), pak mystika Pierra Leroux (*Spiridion, Les sept cordes de lyre*), pak Louis Blanca, Ledru Rollina, Jules Favra atd. Chodila v mužských šatech a botách a byla prorokyní volné lásky se Sandeauem, křesťanskou socialistkou s Lamennaisem, republikánkou s Bourgesem, demokratkou s Mickiewiczem a zase republikánkou s Ledru Rollinem (známé ohnivé bulletiny tohoto byly vlastně její prací).

Ejhle — žena! Neboť jakož nesamostatna v názoru, byla zas nanejvýš samostatna ve své tvořivosti, v poetické reprodukci dojmů zažitých — nosila dítě pod srdcem a porodila je pak k obrazu svému. V každém díle jejím je obrovitá síla psychologická, duch filosofí veskrz prosáklý. „Vzdor všem proměnám svým duševním,“ praví Etienne, „vzdor vší reflexi osobností cizích zůstala vždy jen George Sandovou, která vše, co zvenčí obdrží, úplně sobě přisvojí a pak formou svou mohutnou a krásnou reprodukuje.“ V každém spise je směr jasný, proud úplně přirozený. Její řeč je ušlechtilá, ku podivu krásná, jak *démant* jasná — tak nepsal žádný souvěký spisovatel francouzský. Nejsmělejší, nej-
krajnější idey své dovedla podat v rouše přímo panenském. Proto také dovedla vedle velkého románu psát idylickou povídku vesnickou a stát se v ní ve světě první.

Z posledních její let četl jsem popis osoby její, pocházející od jistého Maďara. Ten kreslí krátce: „Stará dáma, velmi přívětivá, velmi ošklivá a velmi nevkusně oděná.“ Ale staré popisy praví: George Sandová je paní v plném slova smyslu krásná, prostředně velká; v obličeji jejím vidíš mužnou rozhodnost a ženskou grácií zároveň. Oči její jsou velké a černé, ústa její plná duchaplnosti a smyslnosti.“

Pro nás má ještě zvláštní význam. Předně spojením svým s velkým Mickiewiczem, s nímž vydávala i politický časopis *Revue indépendante*, a pak krásným románem *Consuelo*, dotýkajícím se Čech a dob husitských.

NÁRODNÍ LISTY 14. června 1876

I

Jaroslav Vrchlický doplnil nyní sbírku svých básní; po svazku *Z hlubin*, jenž obsahoval zpěvy lyrické, vydal nyní nákladem J. Otta svazek nadepsaný *Epické básně** a možno oba tyto svazky dohromady nazvat *básní Vrchlického sbírkou první*. Oběma knihami znázornil Vrchlický první dobu poetické své plodnosti, rázem svým velmi rozdílné od jeho plodnosti nynější. Hojné práce nové, různě v časopisech se objevující, svědčí, že mu agilnosti neubývá, ale hloubky myšlenkové a plastiky umělecké přibývá. Písně první doby, ač o rozhodném talentu svědčily a mnohé již *trvalou* cenu měly, byly přec ještě propracováváním se různými směry ku konečné samostatnosti, jakž se děje u každého mladého básníka. O lyrice Vrchlického pronesli jsme se svého času na tomto místě obšírně; co tenkrát napsáno všeobecného, platí také o nyní vydané epice.

Romance a balady zahrnují první oddíl knihy. Jeví se v nich zkoušení se po celém tom oboru, jež sobě vydobyla balada i romance až do dnů našich. Moderní forma se snoubí se slovanským rytmem národním, jedno i druhé hned vítězí, hned zas ustupuje dle požadavků obsahu a svědčí o co nejjemnějším citu básníkově pro melodii poetické myšlenky. Obsah vážen právě odevšad; co básníka mocněji jalo, to pěl, nechť to byl již údaj nám bližší či vzdálenější. Rozumí se, že právě proto možno zde onde mluvit i o reminiscencích, některé básně jsou z onoho obyčejného okruhu baladního, jaký je oblíben v Německu, některé připodobují se původně se naskytnuvším vzorům českým

* Epické básně vyšly co druhý svazek Ottovy Salónní bibliotéky, o jejímž prvním svazku, obsahujícím Havlasův román *Tiché vody*, taktéž promluvíme.

(jsmeť právě my Čechové na balady bohati), jiné jdou romanciérským skokem Petófiho, ještě jiné jsou zas ozvěnami severních akordů baladních, pošmurných, neskonale ale bohatých. V poslednější řadu náleží krásná Vrchlického balada „*O korunu*“, a přece zas je pěknou invencí svou úplně samostatna. Ještě krásnější je romance „*Dešťové krůpěje*“, naprosto samostatná rázem a s tak čistě poetickým obsahem, že podobných myšlenek je věru zřídka. Škoda že právě báseň tato je méně plastická, že je příliš rozpředena; dvoudílná myšlenka by kratším, úsečnějším zpracováním získala velmi a spisovatel by měl věru k opravě té sáhnout.

Druhým oddílem je krátké epos „*Satanela*“. To spadá již do druhé doby básnickovy činnosti, v něm jeví se již umělecká zralost. Ráz té básně je romantický a je to opravdová báseň. Myšlenka krásná šatí se v plastické, všem zákonům slovotvarné krásy vyhovující tělo. Z každé řádky sálá mohutný, sluneční cit, lidské náruživosti provádějí plamenný svůj rej, ale básník splítá obratnou rukou šlehající plameny ty v malebný věnec. Zde je pravá míra ve všem, nikde se nenechává básník svést k nějakému plýtvání do šířky, lyrice i epice je dáno po pravém dílu. Na jednu věc Vrchlického přece upozorňujem. Když se blíží průvod johanitů ku hradním zříceninám, na nichž Satanela sedí, podráždí je tato svým hlasným posměchem a pak tím, že po nich hází — datlovými peckami. V tom posměchu zní prostě smích nevědomé nevinnosti, smích je přirozený, neuráží čtenáře ničím; ale v těch peckách je titěrnost. Vrchlický může titěrnost tu snadno odstranit. — —

Pravým pěvcem „z boží milosti“ je *Antal Stašek*. V jeho básních je všude samostatnost naprostá, síla až eruptivní, z jeho prsou vycházejí zvuky, jakých jinde neslyšíme. Čtoucím některé jeho básně je nám skutečně, jako bychom byli přítomni sopečnému výbuchu. Nebe je temné, zhoubyplné. Myšlenkové blesky šlehají vzduchem, slovo zařve chvílemi silou hromovou, náhle jsme nešeni přívalnou strží a bije to kolem nás, jako by Vesuv své těžké „rapilli“ do kraje házel. Dojem je vždy značný — arcí se dává i sám zamra-

čený pěvec unést erupcí svou, s divokou rozkoší letí se strží, kterou byl vypustil, dál a dál, až pak v náhlém jakéms vzdoru, často bez poznatelné pro nás vnitřní příčiny, se zas zarazí — a divoká *píseň* dozněla, aniž by se byla vždy stala *básní*, dílem uměleckým.

Antal Stašek poutá přátele původních zjevů již dávno. Vystoupil již asi před desíti lety s básněmi ve Květech našich. Otiskovali jsme tenkrát v časopise tom jeho veršované krkonošské obrázky. „Pohorská krčma“ a verše vzbudily všeobecnou pozornost. Byly plny původních názorů i obrátů, měly zcela zvláštní tenor svůj, svou plastiku i svůj cit. Roku 1872 vydal Antal Stašek (vlastní jméno jeho je Antonín Zeman) první část velké epické básně „Václav“, vážené zmoderních bojů společenských. Báseň ta, ač byla velmi pozoruhodným dokladem, jak široce rozpíná mladý pěvec svá křídla a na jak velké záhady odvažuje se u vědomí své tvůrčí síly, zůstala bohužel podnes nedokončena nebo aspoň nedotištěna. Později uveřejnil Stašek, hlavně v Osvětě, různá delší i kratší poemata — vesměs zajímavá. Nyní pak vyšel v Roudnici (kde Stašek co praktický právník žije) první svazček jeho *Básní* (nákladem kněhkupectví A. Mareše). Vítáme vzácné to podniknutí vřele a prosíme kvůli prospěchu literatury o rychlé pokračování. Teprv po ukončení celé sbírky té budem arcí moci pronést úsudek hlubší, jeť Antal Stašek individualitou příliš obsáhlou, než abychom k jejímu charakterisování mohli přistoupit již nyní.

Prvním svazčkem tím podává Stašek kytici květů prarozmanitých. Rozhodný ráz všeho je lyrika. Především lyrika vlastenecká. Tolik horoucího citu, mnoho-li v prsou Staškových, našly nebohé Čechy posud jen málo —

— země té on jednou slzou jest,
roněnou hořce do světa víru.

Jeho vlastenectví není citlivůstkářstvím, on svou lásku vynáší na výš všeobecné lidskosti. Maje cit pro dějiny světové,

vzrušuje se dějinami svého lidu, znaje život a vír celého
nynějšího lidstva, měří stav našeho národa.

*Já jsem velkým srdcem svého lidu,
v něm jest celé moře bolu skryto —*

*Srdci tomu nikdy, nikdy více
žítí nesouzeno v mírném klidu,
ono jest jak ony vírné proudy,
do nichž vržen osud mého lidu —*

zpívá jeho „Jeremia“. Jak on, tak musí cítit Čech každý!

*Mníte, že zpěv můj mým jest jen želem,
jenž se mně leskne ve zraku?
Pravím vám, jestiž řeřavým uhlem,
který vám z hůry ze mraků
na hlavy deštěm metati budu,
do srdcí jeho vrhati pal,
sypani žhavý na cesty, dráhy,
aby vás bodal, zvukem svým žhal —*

S těmi, kdož v dobách těžkých hudou jen písňě lásky,
mluví „Jeremia“ co s „falešnými proroky“ —

*v pokoji nechte noc a hvězdy,
zemi chcem dobýt, míti den.*

Jak krásné, jak poetické jsou Staškovy verše v „Živém
hrobě“, kde praví:

*Věky již dva můj v pekle zmírá lid —
třetího dne Syn boží ožil v hrobě:
vstaneš i ty, až třetí vstane věk,
neboť jest jiskra syna boha v tobě —!“*

A jak mohutně znějí zas slova Jeremiášova:

*Však v tvých dítkách pomoc tobě —
vzroste duch náš v skály tvrdé,
všichni budem velikáni,
srdce naše hory hrdé.
Svémi ňadry přikryjem tě
jako obři vprostřed moři;
vlny ať se pění, hučí,
nebesa ať ohněm hoří.
Teď vás vyzývám, nebe, země,
na boj k životu a smrti:
kdož z vás zničí naše srdce
a kdož duše naše zdrtí?! —!*

Že je Stašek schopen i písní nejjemnějších, dokazuje cyklus *Lásce*, hlavně obsažená tam krásná píseň *čtvrtá*. Nejvíce nás ale potěšil drobným svým žánrem *Na Krkonoších*. Zde je tatáž zase úchvatná originalita jako v jeho nejprvnějších „obrázcích krkonošských“, s jichž otiskem doufáme, že se ve sbírce této setkáme. Krkonošskými svými žánry vnáší Antal Stašek do světové literatury něco zcela nového, jimi se může stát slavným.

2

„Čte se u vás Čechů mnoho?“

„Čte.“

„A jaké máte větší novelistické podniky?“

„— Žádné.“ —

První odpověď má k cizinci Němci byla lží. Ale ne lež úmyslná, pouhá jen ozvěna, opakování toho, co tak rádi říkáme o lidu svém, co ale má platnost jen pro jisté okamžiky národního našeho života, v nichž obyčejně líný proud náš náhle se rozehřeje na var svěží. Druhá odpověď byla pravdou náhlého uvědomění, sprovázená studem. Máme nějaké větší novelistické podniky? Někaké řádné biblio-

téky románové, které by převáděly k nám proud světové romanciérské poesie nebo svědčily o bytí ne bohaté, přec alespoň výdatné plodnosti domácí?

Dva neb tři časopisy beletristické přec nejsou plnou náhradou? Máme ale, kdyby ony podniky byly, pro ně — odběratele? Už byly některé, všechny zašly. Nechci vinu položit jen na nedostatečné odběratelstvo, některé podniky neměly dosti obezřetné a živé redakce, jiné se rozbily o sešitkovou rozpředenost, ještě jiné o sešitkovou drahotu. Ale také byly takové, které doznaly ryze českých útrap právě tak jako mnohý dobrý náš beletristický časopis, mnohá jednotlivá dobrá kniha česká. Kniha vyjde, je uznávána všude za dobrou oustně, někdy i někde písemně, nakladatel dal jí vytisknout 1200 exemplářů, 1000 z nich prodá první, druhý rok, zbývající dvě stě prodává deset let, pak přijde snad vydání druhé, snad ne. Časopis vyjde, je-li dobrý, má 1000 odběratelů za rok, zůstane-li dobrý, postoupí znenáhla zas nejvýš na 1200, udržet se jimi ale bez obětí nemůže. Máme jakous „svatou legii“ českých čtenářů, čítající zrovna 1000 mužů. To je poněkud skrovnoučké na duševní potřebu celého národa, na legie vzdělaných Čechů po cizině roztroušených, na svět slovanský, na vše. Výjimku lze učinit jen nějakému zázračně lacinému podniku, jakým je na příklad Matice lidu, s tou ale nemůže v láci zápasit žádný jednotlivec.

Příčiny nepotěšného zjevu jsou různé. Jedna je časová: nedostatek peněz, na nějž i kněhkupecký trh německý naříká. Druhá je horší: u nás čte se celkem fakticky málo beletrie. Aspoň české. Udržel by se v Praze, v té velké české Praze ryze český závod výpůjční? A nenalezáme posud v těch českých rodinách, jichž hlavy nechávají se národem velebit a ctít, německé beletristické časopisectvo v počtu velkém a české v počtu nesmírně skrovném, ač naleznem-li toto vůbec? Je to demoralisace národní, z níž pak plyne mnohá demoralisace jiná. Vina je ovšem na ženách, na dcerách, ale ty mohou vinu svou složit zas na bezhlavé, bezcitné své muže. Třetí příčinou je možnost opatřit si

u nás velmi rychle a velmi lacině stravu cizou. Čtvrtou ne vždy výdatná plodnost spisovatelská, někdy na čas ochabující zcela. A náprava? Ta může se stát cestou trojí. Předně rozumnou špekulací nakladatelskou, opatrně se vyhýbající všemu předražování. Pak osvěžením národního proudu vůbec; to ovšem není snad zcela v moci naší, visí na mnohých událostech zevnějších, ale připravovat můžeme proud vždy, cestu mu klesit, jej udržovat. Konečně pilným rozšiřováním a všestranným podporováním takových plodů domácích, které rovnají se plodům cizím a vzbuzují chuť ku českému čtení dalšímu.

Takovými plody jsou bez odporu spisy naší *Karolíny Světlé*, v souboru vydávané právě Grégrem a Dattlem. Jmeno Světlé značí velmi mnoho: značí dokonalé mistrovství u vypravování, plné prodchnutí národním duchem, moderní výši i rozhodnou individuálnost zároveň. Světlá vypravuje romány českých lidí, postavy, které ona předvádí, ani nemohly jinde vzrůst než z české krve, ale postavy ty mají právo umístěny být hned do galerie světové, jsou umělecky provedeny dokonale s onou geniálností, která v literaturách i velkých národů objevuje se jen obdobně a často v časových mezerách velmi dlouhých. Světlá nehoví žádné manýře právě snad oblíbené, nevyhledává chutě čtenářstva, ona tvoří díla umělecky naprosto platná. Nadána mohutnější plastikou, než měla sama Sandová, rovná se myšlenkou a citovou hloubkou duchu svět nyní fascinujícího Turgeněva. Postavy jejího Vesnického románu nebo Kříže u potoka jsou přímo kouzelně krásny. Myslím, že kdyby geniální sochař je dle ní chtěl znázornit mramorem a geniální malíř barvou, jeden i druhý že nám musí podat tvar i výraz dopodrobna stejný, tak určitě kreslí ona pouhým slovem. A kdekoli Světlá mimo ryze český kruh zasahá i do těch kruhů našich, které jsou dotknuty vlivem cizím, všude je zvláštní porozumění, moderní obratnost, vypravování dokonalé. Však je Světlá již slavná v lidu našem a netřeba jmenu jejímu teprv razit cestu. (Jen na upozornění čtoucího obecnstva podotýkám, že soubor spisů její dospěl ku

svazku třetímu a posud že vyšly: I. Kříž u potoka. II. Poslední paní Hlohovská. III. Černý Petříček — Kantůrčice.)

Zajímavým zjevem je mezi nynějšími českými novelisty *Bohumil Havlasa*. „Je mně,“ pravil kdosi, „jako bych četl román kteréhokoliv dobrého spisovatele francouzského,“ a mínil úsudkem tím nejnovější Havlasův román *Tiché vody**. Tím ale vyznačil trefně Havlasu co spisovatele vůbec. Havlasův způsob vypravovatelský je čistě moderní. Jeho fantasie je mladistvě živa, děj se mu pod perem vyvinuje hravě a bystře, myšlenka má působivou jasnost, slohový obrat je vždy včasný a vůbec plyne jeho sloh tak lehce a elegantně, že podobných příkladů je u nás pořádku. Přitom mu ale neschází snaha na předvádění i rozvádění hlubších duševních záhad, právě ta snaha, která dělá romanopisce, a překvapujíc často nalezne již i pravé myšlenkové plastiky pro snahu tu. Havlasa je velmi mlád a písemnictví naše může od něho očekávat velmi mnoho. Zvláště potěšitelný je u něho jakýs ideální směr, svědčící, že duší jeho prochvívá modlitba Hálkova: „Jen zevšednět mi nedej, bože!“

NÁRODNÍ LISTY 23. června a 31. srpna 1876

* Uveřejněný v Salónní bibliotéce, již vydává Otto.

△ V Praze 9. září

Již přes dvacetkrát letěl za nebožkou Žitnou branou hvězdář William Springfield „ku Měsíci“ a pokaždé spadl dolů zpět do moře, zrovna do náruče fysika Greena a na palubu podmořské lodě Nautilus. Snad už se sunuly kolem očí celé Prahy ty skvostné zázraky podmořské a také celá Praha si již o nich promluvila. Ba víc, celá Praha vrhla se na čtení „fysikálních a zeměpisných románů“ Jules Vernových, a není u nás teď oblíbenějšího moderního spisovatele nad Jules Verna. Tři z těch románů vydala již Matice lidu a možno je číst po česku, ostatní zůstávají ještě volným plénem pro podnikavost českého nakladatelstva.

Předpokládám, že je četným čtenářům našim známo, také Jules Verne že v dotýčném románu svém nenechává hrdiny své doletět až do Měsíce, jejich cesta *ku* Měsíci změnila se náhodou na cestu *kolem* Měsíce. V šíleném letu jde to s nimi okruhem a Jules Verne popisuje přitom našeho bledého trabanta jen tak dalece, pokud je geografie tohoto skutečně známa pozorováním našich hvězdářů. Jules Verne chce poučit, příjemným způsobem sdělit výsledky přísné vědy. Co se týče takto cesty *do* Měsíce, má Jules Verne již předchůdců mnoho, leckterý z nich zpráchnivěl již před tisíciletími. I mezi prastarými indickými bájemi, jakož i v pohádkách našich národních nalézáme již cesty „ku měsíčku“. Blízkost tělesa toho vždy vábila lidi ku fantasiím, dostati se k němu nepokládáno za naprostou nemožnost, a předpokládajíce možnost tu, básnilo mnoho spisovatelů o ní již co o hotové skutečnosti a skoro každý věk zrodil nějaký „měsíční román“. Básník vyprávěl, jak buďto on sám nebo kdokoliv jiný tím oním důmyslným prostředkem dovedl se odmrštit od Země a přistát na

Měsíci. Pak ovšem popisoval spisovatel tvory na Měsíci žijící, vždy dle stupně svého nadání i dle spisovatelského účele svého. Jeť ale lidská obrazotvornost tuze obmezena, dovedem sobě myslet jen skrovnou *obdobu* toho, co vidíme na své Zemi. Umění výtvarné nedovede ni bohu ni andělům dát tvar jiný než lidský, a kde chtěl nějaký Breughel tvořit třeba jen zvláštní zvířenu, nedovedl ničeho více než různé groteskní kombinaci, samou karikaturu tvorů zemských. Proto také, i kdyby nebylo té lidské pýchy, která myslí, že vesmír byl stvořen jen kvůli tomu, abychom na naší drobné zeměkouli mohli žít my lidé, „koruna tvorstva“, a kdyby nebylo té lidské naivnosti, která astronomii klade otázku hlavní: žijí-li ještě někde jinde tvorové jako my, — byli by musili onino spisovatelé Měsíc vždy oživit tvory nám zcela nebo alespoň trochu podobnými. A učinil tak každý buď dle čistě básnické, buď dle satirické síly své. Velmi šťastně a obratně učinil tak v sedmnáctém věku Francouz Cyrano de Bergerac, o němž se Pester Lloyd zmiňuje tyto dny co o „předchůdci Jules Verna“.

Cyrano de Bergerac vypráví, že na Měsíc se dostal on sám. Zanášel se pilně fyzikou a dovedl toho tedy velmi snadno. Navázal na sebe množství lahviček naplněných rosou. Jakmile slunce vyšlo, začalo „rosu pít“ a tím vyzdvihovalo také jeho k sobě. Ale cítil, že tu jde příliš rychle, mimo to také chtěl jen ku Měsíci, ne až k Slunci, rozbil tedy několik lahviček, a tu se stalo, že padl zas k Zemi zpět. Mezi letem jeho byla se ovšem Země otočila a on padl do Kanady. Tamější obyvatelé nechtěli důvěřovat vypravování jeho, neboť nevěřili ještě v otáčení se Země. Jen kněz jeden vyslovil se pro něho příznivě. „Vskutku,“ pravil tento, „já si také myslím, že se Země točí, mám pro to ale jiné důvody než Koperníkovy. Uvnitř Země naší nalezá se, jak známo, peklo s plameny svými; zatracenci chtějí utéci žárům jeho, běží stále a stále po klenutí dál, čímž tedy se Země otáčí právě tak jako kolo, v němž běhá naučený pes.“ — Pádem svým Cyrano se ukrutně odřel, namazal se tedy silně volským morkem. Ale tu se stalo

zas něco podivného. Jak známo, saje Měsíc, když ho ubývá, morek lidí i zvířat, a tenkrát ho právě ubývalo, a že byl Cyrano tak silně natřen, cítil se za noci náhle vyzdvižena, letěl výš a výš, vždy rychleji, až konečně dopadl tedy na Měsíc.

Cyrano popisuje tvory na Měsíci a jich život, zvláště ty tvory, kteří se na Měsíci mají „za lidi“ a při nichž mohla satira na nás samy dobře se rozvinout. Celý popis je onoho lidským názorem vázaného způsobu, jaký jsem naznačil dřív. Místo po dvou chodí měsíční lidé po čtyrech, některé nižší smysly naše mají vyvinutější nežli my, samolibost ale mají ve všem čistě lidskou: naši Zemi považují na příklad za svůj Měsíc. Tělo jejich velice se podobalo tělu našemu, jenže byli mnohem větší, na dvanáct loket dlouzí; šatů nenosili pražádných a po čtyrech běhali úžasně rychle. Cyrana považovali ovšem za zvíře, tak za nějakého dvounohého papouška bez peří. Neboť — práli jejich učenci — „my ostatní chodíme po čtyrech, poněvadž pánbůh takový skvost, jakým jsme my, nemohl svěřit podstavci méně spolehlivému. ‚Člověka‘ postavil bůh na čtyry nohy, aby neupadl, kdežto se o tvar takovéhle bestie vůbec ani nestaral a prostě přírodě zůstavil, aby si ji učinila, jak chce; příroda pak, jížto nezáleželo na tom, ztratí-li takovou maličkost čili nic, postavila ji jen na dvě nohy... A mimo to se přec jen podívejte, jak svou tvář obrací k nebesům. Nouze, nedostatek všeho ji nutí, aby žalobně hleděla k nebi, kdežto my čtvernožci hlavu skláníme, abychom hleděli na statky nebem nám uštědřené!“ Když později Cyrano i měsíční řeči se naučil a všeobecný obdiv vzbuzoval, vydala slavná vláda zvláštní zákaz: nikdo nesmí věřit, že tento pták může mít rozum jako my lidé; nechť koná cokoli a sebeduchaplněji, koná to vždy jen z pudu.

Řeči byly na Měsíci dvě. Jedna řeč prostého lidu. Ta se skládala z pouhých pohybů těla, každý pohyb byl celou větou a mluvilo se tím tak rychle, že tělo vypadalo jen, jako by se lehýnce zachvívalo. Druhé užívaly třídy vznešenější, skládala se ze samých neartikulovaných zvuků a

zněla jako naše hudba; když se rozmlouvalo o něčem důležitém, byl to celý krásný koncert. Hudby užívali ještě jinak. Měli na příklad knihy, které čtli ušima, neboť knihy ty měly umělý stroj a ten hrál celý obsah. Stravování se dělo jen nosem, všechna jídla byla pouze stlačenými parami, tak daleko u nich dospělo kuchařství. Hodiny jejich byly naprosto zvláštní. Ptal-li se někdo, kolik je, odevřel tázaný jen ústa a tázající se viděl odpověď; stín dlouhého nosu padl totiž na zuby a zuby bylo místo číslic — sluneční hodiny.

Poměr mezi rodiči a dětmi byl zcela jiný než u nás. Staří musili poslouchat mladých, neboť se dokázalo zcela důmyslně, že dozrálý mladý muž v plné duševní a tělesné síle své mnohem líp může osud rodiny řídit než zeslablý stařec s ochablou obrazotvorností, řídící se jen dle zkušeností vážených za poměrů dávných. — Na konci dnů svých zabil se každý sám, musil ale dříve úřadům dokázat, že naprosto k ničemu více není a obdržet dovolení k samovraždě. Spalování mrtvol, za něž posud marně na Zemi bojujem, bylo na Měsíci obyčejem již tenkrát, a jen zločinci byli odsuzováni k tomu, že umrou na loži a budou pochováni.

Ještě dvě zvláštní věci, pro nás pozoruhodné! Předně peníze. Cyrano viděl, že hostinský obdržel od hostů vždy jen několik napsaných veršů. Za znělku tam mohl „člověk“ celý měsíc v hotelu žít. Ale bylo tomu tak, že každý nabásněné své verše musil dříve donést do mincovny a tam že přísežní vládní poetové verše dle vnitřní ceny jich prozkoumali a dle toho odhadli, takže na Měsíci naprosto jen osel mohl hlady umřít, člověk duchaplný ale vždy měl blahobyť. Co by řekli naši čeští poetové takové mincovně?

A také pěkná byla válka. Když dva státy sobě vypověděly válku, určily především dobu pro přípravy, pak den a místo bitvy, konečně počet mužstva — na žádné straně nesmělo být ani o jediného muže víc, na každé musil být zcela stejný počet zbabělých i udatných, silných i mrzáků.

Když pak v den bitvy se naproti sobě postavili, vystoupili oba hlavní vojevůdcové doprostřed mezi voje a — tahali spolu sirky. Kdo vytáh kratší, prohrál. — Mohlo by se také jinde zavést.

NÁRODNÍ LISTY 10. září 1876

ADA CHRISTENOVA

V novější německé literatuře vynikla náhle básnířka *Ada Christenova*, jejíž básně rovnají se plodům Heineovým. Ale rovněž jako básně líbí se také její povídky, jichž právě vydala svazek druhý pod titulem *Aus dem Leben*. Z tohoto svazku vyjímáme povídku nejkratší, abychom seznámili čtenáře své také s duchaplným způsobem moderní spisovatelky té.

NÁRODNÍ LISTY 10. října 1876

Historicko-romantické obrazy z dějin jihoslovanských. Od Prokopa Chocholouška. — Druhé vydání*

△

Není teď poesie, abychom řekli „časovější“ nad tu, která vykvétá z dějin jihoslovanských. Hálkův Goar a Černý prapor,** Chocholouškův celý Jih jsou dnes poesiemi nejčtenějšími. V tom ale leží ten zvláštní jejich půvab, že jsou časovými, aniž by byly k časovosti hleděly! Hálek i Chocholoušek poddávali se prostě poetickým dojmům, ať přicházely odkudkoli; vniklý do jich duše paprslek rozkládán v harmonickou duhu, z pojaté myšlenky vzrostl poetický, umělecký plod. Avšak každý umělec je „dítětem doby své“, doba vtiskuje všem dílům jeho nesmazatelnou svou pečeť. Zcela dle rázu doby naší pojímali tedy oba poetické popudy své z dějin jihoslovanských, jež jsou nám jako dějiny vlastní. Jeť cosi nesmírně dojemného ve vzájemné té sympatii, jaká panuje mezi Jihoslovany a Čechy, a to již od let drahných. Sebemenší dotknutí životních zájmů cítíme zde i onde, a to s takou jemností, jakou může dodat jen *lásky*. Lyrik Hálek, jemuž „lásky“ byla sluncem vše pronikajícím, pěl s horoucím záchvěvem o bratřích jižních a epik Chocholoušek, jehož láska k české vlasti byla mu vodítkem nejpřednějším, veden jí rovněž k poetickému ozáření slovanských jižních vlastí. Oba jsou časovými, aniž by tomu byli chtěli. Oba se k tomu dostali cestou zcela přirozenou, co poetové *čeští*. Oba právě proto také časovými zůstanou, dokud bude srdce v českém těle.

Nechcem Chocholouškův Jih teprv doporučovat, nemáť toho věru potřebí. Také nechcem podrobně doličovat, jakého druhu i jakého dosahu je vypravovatelský Chocholouškův talent, — ví to každý, kdo u nás čte a myslí. Při

* Vychází nákladem firmy I. L. Kober.

** Vyšly už také v druhém vydání nákladem Grégra a Dattla.

Chocholouškových spisech alespoň v jistém ohledu vtírá se výrok, že je literatura česká „panenskou“. Panenskost leží v tom, že je literatura česká mnohem půvabnější, než sama ví, a že má krás při sobě, jichž sobě nejsme ani plně vědomi. Máme celou řadu poetických děl, jež by byly sans phrase pravou okrasou literatur sebevětších a jichž sobě nevážíme jen proto dosti, že jich — dle nepříznivého časového proudu — sobě neváží také cizina. Kdyby tato si jich všimla, také my bychom náhle hleděli na ně zcela jinak. Panenka literatura česká posud „sedává v koutě“ — však ji najdou! Kdyby Chocholoušek byl psal jako Herloš německy, už by byl český překlad dávno se dožil několika vydání, neboť Chocholoušek je mnohem *poetičtější* Herloše.

Druhé vydání Jihu považujem za jakýs pomník Chocholouškův — jiného se mu beztoho posud nedostalo. Chocholoušek právě tak nebyl miláčkem jistých literárních pánů českých, jako nebyl miláčkem jistých politických pánů rakouských. Byl stále a stále odstrkován za živa a odstrkování přeneslo se až přes hrob. Už za živa sobě z toho odstrkování nedělal pranic. Chocholoušek byl mužem veskrz svobodnomyslným a svobodnomyslných mužů nemohly literární a jiné autority české jaktěživy dobře cítit. Politické úřady zacházely s ním co s proletářem politickým a v jistých kruzích českých platil napořád za proletáře literárního. On, jenž náležel k nejčistší naší duševní šlechtě! Chocholouškovi ale nevadilo žádné pronásledování, žádné zneuznávání, ni citelný ústrk, ni krutá bída, on psal a básnil dál, jako by nebylo ani toho nepřejícího světa. Pravý umělec, který tvořit musí. Dítě co do citu, které je spokojeno už s radostí sebemenší.

Chocholouškův Jih je výlučně jih slovanský. On nedovedl perem svým lichotit šťastným, on se obracel k těm, kteří byli nešťastni. Nešťastný Slovan Čech k nešťastným Slovanům Srbům. Chocholoušek četl v té velké knize, v níž zapsáno utrpení bratří jižních, a porozuměl tomu plápolu, který jich dějinami šlehá. K ději připojil „starší sestru báj“ a psal dějepravné básnické knihy, poučné pro lid český

i jihoslovanský, vzrušující národy oba. Tenkrát, když psal první povídky své jižní, bylo na jihu teprv šedivé první světlo ranní, ale i to jen na horách, jinde ještě byla čirá noční tma. Chocholoušek sledoval každé světélko tou nocí prokmitávající, naslouchal bolestným vzdechům deroucím se z prsou znepokojoovaných spáčů. On slyšel, co tam šeptala pustá samota horská, i viděl, co se skrývalo v temnu lesnatých hvozdu. S divinací čistě básnickou líčil přírodu i lid tak, jak byli, jeho děj a postavy toho děje byly veskrz přirozeny. Přitom ovšem skvělo se vše plastikou plnou a způsob vypravování byl i umělecky bezúhonný. Baval a poučoval, rozchvíval a podněcoval, a význačné je, že povídky jeho jižní, vesměs skoro do srbštiny přenešené, jsou na jihu ještě daleko oblíbenější než u nás. „Gundulić, Mažuranić a Chocholoušek jsou naši tři nejlepší epikové,“ psal horvatský Neven.

Není teď věru pro nás knihy časovější. Se zvláštním a vždy novým zalíbením probíráme se v povídkách těch, jimiž jsme se těšili již před desíletími. Ta krajinářská stafáže, kterou předvádí Chocholoušek, je stafáží dějů, které sledujem nyní v skutečnosti s dechem zatajeným, poeticky nám vylíčena hora a pláň, kde dnes hřímá puška, sviští handžár a šlehá plamen zbořených měst. Ti hrdinové jihu, o nichž čtem dnes, zdají se nám zrovna vlastní synové těch hrdin, které z Jihu známe, — tatáž jména, tatáž mužná krása a zázračná statečnost. Ten zoufalý stesk, který nás prochvívá v povídce, slyšíme nyní z celého jihu, jenže rozmnožený na děsný orkán. To oko, které z výšin Černé Hory hledí v povídce do modré mořské dálky, žalujíc na ten cizí chladný svět, — to oko zajisté hledí dnes k cizému západu s žalobou toutéž. Však přijde a musí přijít již doba, kdy utichne i věkovitá žaloba ta! Zas tam dole mrzké sobectví kupí hráze proti nebohému národu, který jde si pro svobodu svou, — toho proudu víc však neudrží nikdo! Okamžiků, v nichž každý cítí, že jsou důležitý a velky, je v dějinách lidstva jen málo, ale když přijdou, nikdy bez výsledků neodejdou! Jen — —

Jen o slovo ještě víc a z literatury bychom se octli náhle
zas v politice. Jak praveno, nad Chocholouškovy poesie
není teď pro nás čtení časovějšího!

NÁRODNÍ LISTY 23. listopadu 1876

△

„Čili: Kam vede výtěžkářství“ — mohlo by se připsat co druhý, ale hlavní titul. Ne „výtěžkářství“ Michala Strogova, nýbrž otce jeho, Jules Verna. Při tak proslulém spisovateli, jenž s nevídanou smělostí romancieřství odevřel dráhu zcela novou, jenž romantiku způsobem naprosto původním spojil s vědou a přebohatou svou fantasií vždy řídil pravidly přísné estetiky, jenž zároveň je spisovatelem moderně nejoblíbenějším, velmi nerádo se vyřkne: teď napsal něco špatného. Přec se nemůže jinak. Již v leckterých z posledních Verneových románů prokmitaly znaleckému oku známky jarmarečnosti, v Ostrově čarovném se již kupily, v Carově kurýru přímo se ale vrší. Snad byl k tomu sveden jako mnohý spisovatel, jenž dílem vědomě hřeší na základě oblíbenosti své, dílem skutečně se domnívá, že není ani možno, aby napsal něco nechutného. Snad mu také bylo líto zeměpisných vědomostí a zápisek, které sobě byl o střední Asii nahromadil a hodlal se jich „zbýt“, jak spisovatelé rádi říkají. Ale jen tak dvoje ještě podobné zbytky se a každá další práce Vernova přijme se s nedůvěrou, právě tak, jak se posud každý nový spis jeho bral do ruky s dychtivostí.

Již v základní báji nejnovějšího svého románu dopustil se Jules Verne velké chyby. Takřka do nejposlednějších dnů současné naší historie vbásnil velký politický děj, jenž skutečnosti bije zrovna pěstí v tvář, kontrolu *každého* čtenáře neodkladně vyzývá a — takřka na ničem se nezakládá. Také v jiných a nejlepších románech svých připíná děj k dějinám moderním, často s velmi určitým časovým dátem na den a na hodinu, a činí tak zajisté na zvýšení intereseu čtenářova. Neprohřešuje se proti *možnosti* a čtenář pak

poddává se rád a vědomě klamu. V Kurýru dělá Verne celou historii moderní *proti* historii, prostě sám, a román ten nám nedává odpovědi, *pročže* Tataři asijské odhodlali se vypudit Rusy z Asie a vzít správu zaurálských jich zemí ve své, v tuzemské ruce. Vskutku Monroeova náuka o „nevímíhání se“ Evropy do mimoevropských záležitostí, přenesená na Tatary. Teofar Chan, emir bocharský, je podnikatelem výpravy. Má armádu 200 000 mužů silnou(!), se zcela moderním, velkým dělostřelectvem, pionéry a ponto-néry, a vedenou zcela dle Moltkových principů o rychlých pochodech a překvapujícím hromadění velkých mas. To se děje za *nynějšího* cara. Vlastní duší výpravy je ale Rus Ivan Ogarev, zrádce, jenž kdysi pro špatný čin byl velkoknížetem, bratrem carovým, degradován z plukovníctví. Velkokníže nalezá se nyní v Irkutsku. Ogarev hodlá se pomstít na Rusku vůbec a na velkoknížeti zvlášť, hodlá se k tomuto dostat v jakémisi inkognitu, získat jeho důvěry a vydat pak Irkutsk i knížeti Tatarům. O tom zví car v Moskvě dříve! Nebezpečí je velké, ruské voje nemohou do Sibíře hned s dostatečnou silou a především se jedná o to, aby velkokníže byl bezpečně zpraven o hrozící mu zradě.

V té situaci začíná román. V Moskvě je dvorský ples. Car sám baví hosty své co nejvlídněji, ale těžká starost dusí mu mysl. Jedná se o vypravení kurýra úplně spolehlivého, který by necestoval vzbouřeným krajem co osoba úřední, nýbrž soukromá, měl „tělo ocelové“ a „srdce zlaté“ a všechny nahodilé překážky by dovedl překonat. Takovou osobou je třicetiletý Michal Strogov, rodilý Sibířan, znalý všech cest a jazyků sibířských, muž otužilý, řídkých tělesných i duševních sil. Strogov přísáhá, že poselství provede, že dříve neustane, dokud list carův nedodá knížeti, kvůli tomu také, ač musí městem Omskem, kde žije milovaná jeho matka Marfa, že se tu ani nezdrží, aby ji spatřil.

Co Mikuláš Karpanov nastupuje hned následujícího dne svou cestu po železné dráze k Novgorodu. Na dráze sejde se s tichou osamělou dívkou, jejíž energický klid a zároveň dívčí ostych ho poutá. V Nižním Novgorodě stopu její

ztrácí. Je právě trh, ale přichází vládní rozkaz, aby trh byl přerván, nikdo z domácích že nesmí víc přes hranici a občané asijské že musí v 24 hodinách být všichni pryč. Na policejním úřadě setkává se Strogov opět s dívkou, nyní zoufalou, an náhlý úkaz jí zamezil další cestu. Nadia, toť jméno její, chtěla do Irkutska k vypovězenému tam otci svému. Strogov, aniž by se jí zeptal, vymůže další pas pro sebe a „svou sestru“, a parník nese je po Volze. Mají stejný cíl a Strogov jí slibuje, že ji bezpečně dopraví. Na špatném povoze, při bouřné nepohodě přestupují Urál. Přitom zachrání Strogov Nadiin život, ohrožený obrovitým medvědem. Vůbec prší nyní na oba cestovatele nehody nejvybranějšího způsobu, jak jich bohatá fantazie Vernova dovede vyhledat vždy. Nemůžeme je všechny zde sledovat, musíme se obmezit na nejvšeobecnější konturu děje.

Vše visí na rychlém opatřování koní. To má ovšem obtíže, neboť Strogov nesmí úřední svou vlastnost prozradit. Mimo to křížuje se jeho cesta s cestovní snahou dvou jiných osob, šablonovitých to figur Vernových, Alcida Joliveta, žurnalisty francouzského, a Harry Blounta, žurnalisty anglického. Oba jsou opět pravzory reportrů, Jolivet významenává se zvláštní bystrostí zraku, Blount zvláštní bystrostí sluchu — to připomíná národní naši pohádku o „Dlouhém, Širokém a Bystrozrakém“. Konečně se křížuje s osobou ještě jednou, s jistým ruským důstojníkem, který na jedné štaci ranou do obličeje Strogova přinucuje, aby mu tento přenechal najaté své koně. Strogov, ač má sílu i odhodlanost, musí kvůli poslání svému ránu strpět — u přítomnosti Nadie.

Cesta jde nyní krajem Tatary již hubeným. Před Omskem zachvátí Strogova rána osudná. Při přepravě přes Irtiš setkal se s tatarskými kocábkami, Strogov sražen pikou do vody, Nadia zajata. Tři dny leží Strogov bez vědomí v chatě dobrého mužíka, sotva se ale ze mdlob vybral, spěchá do blízkého Omska, Tatary pod vůdcovstvím samého Ogareva osazeného. Zde, sám nepoznán, poznává v Ogarevu onoho ruského důstojníka, který ho byl do tváře

udeřil. Na poště, kde Strogov sobě jízdního koně objednával, brzy by byl zrazen. Stará Marfa, matka jeho, je náhodou zde, poznává ho a hlasitě se k němu zná. Strogov jí zapírá, dosti urputně to musí činit a odchází. Slova matčina však slyšeli výzvědové a přivádějí Marfu před Ogareva. Marfa zná hodného syna svého, byla se mezitím vzpamatovala a cítí, že Strogov jednal tak as z povinnosti svaté. Před Ogarevem syna tedy zapírá. Avšak lstný Ogarev prohlíží vše a podržuje Marfu v zajetí, aby případně mučidly z ní vše vynutil. Strogova dává co nejrychleji pronásledovat.

Strogov ujíždí dál. Bahnitá krajina klade mu nesmírné překážky, on je přemáhá. Konečně je dohoněn tlupou Uzbekův. Strogov vrhá se i s koněm do proudu divoké řeky, koně pod ním skolí střelná rána, on sám přeplave a dostane se rákosím neviděn na druhý břeh. Je poblíž Tomska. Zde právě je šarvátka mezi Rusy a Tatary, avšak slabí Rusové jsou poraženi a Strogov, jenž se byl utekl do telegrafistova domku, je zajat, ovšem nepoznán. Vlekou ho s sebou až do tábora Teofara Chana, kamž později doráží s voji svými také Ogarev a v jeho průvodu jiní zajatci, mezi nimi Marfa a Nadia. Ogarev zví, že je zde někde Strogov. Aby ho poznal, předvede Marfě všechny mužské zajatce, Marfa syna neprozradí. Ogarev káže, aby ji důtkami ubíchovali do smrti. Než však první rána dopadla, přiskočil Strogov, vyrval Tataru důtky a švihnul jimi několikrát přes obličej Ogarevův — „rána za ránu“. Teofar Chan káže, aby byl oslepen. Mají mu být oči vypáleny tím, že se před ně na okamžik drží do běla rozžhavený čepel meče. Jediný ten okamžik stačí, aby oči byly vysušeny provždy. Strogov prosí jen, aby se matka zrovna před osudným okamžikem postavila vůči němu, aby obraz její sprovázel ho pak i ve tmách.

Osleplému Strogovovi drží Ogarev uzmutý mu carský list posměšně před oči, aby si jej přečetl. „Nyní budu já kurýrem carovým!“ Pak nechávají Strogova bez pomoci stát. Používajíc soumraku blíží se Nadia Strogovu a odvádí ho. „Kam teď?“ — „Do Irkutska,“ praví Strogov pevně. — „Tedy budu já zrakem tvým.“ Nesmírné útrapy zas je

provázejí. Po nějakém čase upadají opět v moc tlupy tatarské. Tataři se baví tím, že slepci dají slepého koně, takže je Strogov v stálém nebezpečí života. Konečně se přec s Nadiou Tatarům vymknou a po dalších útrapách dostanou se k jezeru Bajkalskému. Zde našli tlupu utíkajících Rusů, kteří sobě budovali prám, aby, možno-li, dostali se jím přes jezero a řekou Angarou do Irkutska, Tatary již oblehaného. Dlouho šla plavba šťastně, avšak čas byl již podzimní, ledové kry se v řece hromadily, konečně zůstal prám vězet. Vlci přiběhli a byl s nimi krutý boj. Také ale Tataři pak přišli, a Strogov se utekl s věrnou Nadiou na osamělou kru dále v řece dole a plavali na kře dál. Ještě jedna zkouška — náhle povrch řeky, pokrytý naftou, chytl. Avšak již byli u samého nábřeží irkutského. Strogov chopil Nadii, doplaval a vystoup. Mezitím byl se Ogarev s listem carovým dostal do Irkutska a velkokníže mu důvěřoval. Dnes měl Irkutsk padnout zradou. V rozhodném okamžiku setkal se Strogov s Ogarevem v jizbě paláce. Ogarev napadl vražedně slepce, avšak Strogov — nebyl slep. V onom okamžiku, kdy naposled pohlédl na svou matku, naplnily se mu oči slzami a výpar jich zachránil mu zrak. Kvůli poslání svému hrál slepce i před Nadiou. Ogarev skolen, velkokníže poučen, Tataři odražení, a druhého dne přišla ruská pomoc. Otec Nadiin nebyl více vypovězencem, bylť se v obraně Irkutska vyznamenal. Svolil ovšem k sňatku Nadie se Strogovem. Na zpáteční cestě Omskem setkali se zas s matkou Marfou.

Kvůli tomu nakupení překážek hrdinovi hlavnímu vymyšlen tedy velký ten historický klam. Není tím ale, jak každý cítí, odůvodněn. Vcelku jsou však i ty nehody kurýrovy známého již vernovského rázu a znatele ostatních děl spisovatele toho překvapují tím méně, že sám Verne pracoval zde jen zběžně a často že nedostatek plastiky je až příliš citelný. Některé pomůcky, jako na příklad telegrafování bible, aby korespondent korespondentu překazil užívání telegrafu, jsou pro svou starobu až titěrné. Také obyčejně poučná stránka Vernových románů je zde chuda. Halda zeměpisných a národopisných dat je jen tak nahá-

zena, není zpracována, a čtenář dotýčné listy prostě převrací, aby tedy aspoň děj sledoval rychle dál. Čím mimo historii Verne ještě hřešil na jiném, řekly mu novější čísla ruských časopisů dosti trpce.

Ve prospěch evropského čtenářstva doufejme, že Carův kurýr je jen obláčkem, který přelétl přes slávu Vernovu. Verne pracuje prý nyní na románu, jehož půdou je — Slunce. Nuž — na světlejší se tedy shledání na Slunci!

NÁRODNÍ LISTY 7. prosince 1876